

БАНДУРА В ОРГАНОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ОЛЕКСАНДРА ФАМІНЦИНА

Ірина Зінків

УДК 687.817.6:7.072.2 Фамінцин

Статтю присвячено вивченню функціонування бандури в органо­логічній концепції видатного російського ет­нолога, фун­датора класичної російської органо­логії Олександр Сергійовича Фамінци­на, викладений у праці «Домра и сродные с нею инструменты русского народа» (1891). Історичний підхід ученого до вивчення народного інструментарію став підґрунтям для розвитку української та російської (класичної і сучасної) органо­логії.

Ключові слова: бандура, народний інструментарій, органо­логія.

The investigation «Bandura in Famintsyn's organological conception» is dedicated to the bandura's functioning in the organological concept of the prominent Russian ethnologist, the founder of Classical Russian organology Alexander Famintsyn which is located in his work «Domra and the similar instruments of the Russians» (1891). The historical approach to studying of folk instruments was set as a background for the development of the Russian and Ukrainian (classical and modern) organology.

Keywords: bandura, folk musical instruments, organology.

Ім'я Олександра Сергійовича Фамінци­на (1841–1896) – засновника історичного підходу до вивчення європейського народного інструментарію – золотими літерами вписане до історії російського та світового інструментознавства. Музичний критик, композитор, етнолог, громадський діяч, перекладач низки німецьких підручників з різних ділянок теоретичного музикознавства, він залишив дві класичні органо­логічні праці з історії народного музичного інструментарію – «Гусла. Російський народний інструмент» (1890) та «Домра і споріднені з нею інструменти російського народу» (1891). Два останні дослідження стали основою становлення та розвитку української класичної органо­логії (Микола Лисенко, Гнат Хоткевич), а історичний підхід, застосований автором до окремих явищ народної музичної культури, зокрема й до вивчення традиційного музичного інструментарію, став перспективним і для сучасних українських дослідників (Андрій Гуменюк, Борис Шейко, Ігор Мацієвський, Богдан Яремко,

Леонід Черкаський, Михайло Хай та ін.). Зібрані О. Фамінциним матеріали про бандуру дотепер критично не переосмислювались українськими органо­логами. Вони здебільшого «переко­човують» з одного дослідження в інше без належного критичного перегляду та наукової оцінки. Предметом статті є стислий огляд характеристики бандури в концепції Фамінци­на, викладеної автором в окремому розділі роботи «Домра і споріднені з нею інструменти російського народу».

У дослідженні О. Фамінцин диференціює саму лексему «пандора» («бандура») та інструмент з такою ж назвою. На думку автора, лексема «pandora» проникла до середнього інструментарію Європи під впливом античної традиції [Юлій Полідевік, II ст.– I. 3.], позаяк у добу середньовіччя було загальноприйнято пристосовувати грецькі назви до нових інструментів. На нашу думку, для давньогрецької інструментальної спадщини пандора була нетиповим, чужим інструментом, що проник до неї під впливом

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

традиції Сходу. Сучасним органологам відомо лише два зображення пандори, що збереглися в грецькій скульптурі, вони нагадують швидше східні інструменти кочового (іраномовного та тюркомовного) світу. На одній із цих скульптур зображено триструнний грифний інструмент із лопатоподібною формою корпусу, довгою шийкою, що переходить у кілкову коробку, розташовану в одній площині з грифом; на іншій скульптурі – інструмент з маленьким корпусом краплеподібної форми та коротким грифом. Обидва лютнеподібні інструменти азійського типу збереглися в середньовічному європейському інструментарії.

О. Фамінцин першим з-поміж російських органологів зібрав найдавніші писемні згадки про бандуру. В європейській середньовічній органології пандора (*pandorra, bandoer*) вперше згадується в роботі «*Syntagma musicum*» Міхаеля Преторіуса (1618), який стверджував, що пандору винайдено в Англії. За зовнішнім виглядом інструмент подібний до лютні і наближений до цитри великих розмірів. Струни – прості або подвійно скручені (з двох, чотирьох і більше сталевих або мідних дротів), об'єднані в шість (інколи – сім) хорів. Стрій бандори був таким: G³-C²-D²-G¹-H¹-E-A або C²-D²-G²-C¹-F¹-A-c.

Полемізуючи з М. Преторіусом, О. Фамінцин цитує його роботу «*Syntagma musicum*», де наведено відомості про англійського знавця історії музики XVIII ст. Гоукіна (*Hawkin*), посилаючись на Бандурну табулятуру (1596) та англійський літопис «*Stow*» (1615). В останньому зазначено, що винахідником бандори був англійський майстер Джон Розе, який побудував інструмент, що зазвичай називають бандорою. У другому томі праці, присвяченій давньому музичному інструментарію, Преторіус подав зображення інструмента («бандори») (т. 2, табл. XVII. 1), з якого можна зробити висновок, що середньовічна бандора швидше нагадує середньовічну гітару з великим плоским корпусом, грифом із металевими ладками та ледь відігнутою назад (а не круто, як у лютні) голівкою.

Твердження Преторіуса про англійське походження бандури спонукало вченого проаналізувати давні писемні джерела. Він дійшов висновку, що на зламі XVI–XVII ст. бандора була чужим і непопулярним в Англії інструментом, на що вказує хоча б відсутність аналогічного гасла в тогочасних англійських словниках. Подібна

назва інструмента (*bandurria*) трапляється в одному з іспано-франко-італійських словників (1617) з лаконічним тлумаченням: «бандурія – пандора, музичний інструмент»¹. В іншому, італійсько-іспанському словнику Франчозіні, О. Фамінцин знайшов уточнення: «Бандурія – пандора, струнний інструмент у формі цитари» [*Vocabulario italiano e spagnuolo*, 1645]. У словнику Райдера (1649) учений звернув увагу на особливості звучання цього інструмента: «бандора, подібно до лютні, має екзотичний звук»².

Зазвичай середньовічна іспанська бандурія була невеликим лютнеподібним струнно-щипковим інструментом (дискантовим різновидом цистри) з грушоподібним корпусом, короткою шийкою з ладками, плоскими декою й корпусом, з'єднаними обечайкою. Струни були згруповані парами в хори (6–7), а кілкова коробка з шийкою утворювали майже пряму лінію. Покликаючись на свідчення Миколи Закревського («Старосвітський бандурист», 1860), О. Фамінцин стверджує, що бандора-бандурія справді була подібна за формою до гітари, тобто мала плоску тильну частину. Досліджуючи писемні джерела ранішого часу (іспанські та латинські словники), науковець зауважив, що в них немає терміна «бандура», хоча в добу іспанського середньовіччя (1350) інструмент з аналогічною назвою згадувався як інструмент жонглерів [*Ambros A. Geschichte der Musik*, II, 1864, p. 508; *Mersenne M. Harmonia universalis. Traktat des instruments*, s. 52, 53]. На думку вченого, він тотожний зі старофранцузькою мандорою (*mandoire*). О. Фамінцин висловлює припущення, що назва «бандурія», імовірно, походить від південнослов'янської пандури-бандури і сванетської [грузинської. – *l. 3.*] пандури та від арабо-перського *tanbur'a*, утворилася вона внаслідок поширеного в народній лексиці переміщення букв, а в пізніші часи її знову почали вживати для позначення новішого інструмента – бандори (бандури).

За спостереженнями автора, в італійських словниках другої половини XVI ст. термін «бандора» не трапляється ніде, крім словника Флоріо («*A world of words*», 1598), де він трактується як триструнний інструмент (на зразок струнно-смічкових «*kit*», кроуд, ребек. – *l. 3.*). Досить приблизне тлумачення Флоріо цього інструмента свідчить, що на кінець XVI ст. бандора ще

ІРИНА ЗІНКІВ. БАНДУРА В ОРГАНОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ОЛЕКСАНДРА ФАМІНЦИНА

не була популярною в Італії, хоча й, можливо, її вже використовували італійські музиканти. Тоді ж назва інструмента *pandora* трапляється у творах деяких польських письменників XVI ст., вона була їм відома, на думку Фамінцина, завдяки італійським музикантам, що працювали у складі інструментальних капел при дворах польських королів з початку XVI ст. – Сигізмунда I († 1548), Сигізмунда II († 1572) та Сигізмунда III († 1632).

Аналізуючи французькі та німецькі джерела, учений зазначає, що інструмент *pandore* був відомий також у Франції та Німеччині. За описом М. Мерсена (*Harmonicorum libri*, 1636), він мав таку ж, як у лютні, кількість струн, плаский (як на старовинних пандорах) корпус (не такий опуклий, як у лютень), а також мідні струни. На думку Фамінцина, пандора у Франції не була поширена, на противагу іншому середньовічному інструменту трубадурів – мандори (*mandore*) – лютні (*luthee*) з чотирма одинарними струнами (стрій – c¹-g¹-c²-g²-f²-e²). За Преторіусом, мандора була маленькою лютнею з чотирма одинарними струнами (зі строем g-d¹-g¹-d²), на якій у Франції виконували барокові твори – танці, фуги, фантазії. Звук видобували за допомогою пір'їни (плекстровий спосіб) або за допомогою нігтів. Мандору згадує й Марен Мерсен, називаючи її лютнею зменшених розмірів (довжиною 35–40 см).

Фамінцин наводить свідчення Преторіуса про те, що бандора була відома й у Німеччині (*Kircher A. Musurgia universalis*, 1650): у давньнімецьких словниках цей термін перекладається як «*bandor*». Йоганес Маттезон називає пандору «деручим» інструментом і плутає її з французькою мандолою³. Збереглася згадка Адама Олеарія про візит німецьких (гольштинських) дипломатів до перського царя, що супроводжувався ансамблем музикантів, які грали на трьох струнних інструментах – віолі да гамба, дискантовій віолі та пандурі⁴.

О. Фамінцин стверджує, що інструмент, який «був винайдений в Англії і обійшов усю Європу, ... відразу ж за своєю появою зник з ужитку», і що «цьому інструментові судилося стати народним інструментом малоросів»⁵. Учений, щоправда, зазначає, що, хоча сучасна йому українська бандура істотно відрізняється від англійської бандори, вона є «запозиченням вже у пізніші часи найновішого західно-

європейського винаходу»⁶. Він припускає, що бандура проникла до України (за термінологією автора – у Південну й Західну Русь) через Польщу, у часи польського панування, разом із хвилею європейського просвітництва, яка «принесла з собою [...] і різноманітні західноєвропейські музичні інструменти, з яких пандора і торбан встигли закорінитися в українському народі, стати народним надбанням, народними музичними знаряддями під назвою бандура і торбан»⁷. Як доказ спорідненості бандури з пандорою О. Фамінцин наводить свідчення німецьких авторів (Ф. Берхгольца, Й. Георгі, Я. фон Штеліна, Й. Беллермана), які трактували народні інструменти, враховуючи їх подібність до європейських інструментів професійної традиції. На його думку, у Південній Русі (Україні) кобза поступилася місцем досконалішому лютнеподібному інструменту – бандурі, яка, за старим звичаєм, також стала називатися кобзою. Джерелом проникнення англійської «пандури Розе» до українського традиційного інструментарію вчений вважає польську двірцеву музику, де учасниками двірцевих капел, крім італійських музикантів, часто були музиканти українського походження.

Варто зазначити, що Войцех Совіньський у роботі «*Slownik muzukow polskich*» (1874) вказує на одного з таких музик – бандуриста Чурила, уродженця галицько-руських земель, який згадується як учасник капели Зигмунда I Старого в 1480 році. Ще раніше при дворі Ягелонів (1411) служив бандурист Рафал Тараско, який, судячи з прізвища, міг мати українське походження, так само, як і лютніст Стечко⁸. Польський історик Ф. Сярчинський, описуючи капелу Христофора Зборовського в 1580-х роках, згадує українського бандуриста Войташка. Це свідчить про те, що українські бандуристи (тобто кобзарі) були знайомі з бандурою принаймні на 150 років раніше, ніж цей інструмент «винайшов» англійський майстер Дж. Розе в 1561 році.

У дослідженні «Домра і споріднені з нею інструменти російського народу» О. Фамінцин умістив англійський текст цитованого джерела (з літопису «*Stow*»), де зазначено, що «винахідником бандори був англійський інструментальний майстер Джон Розе, [...] який *винайшов і побудував* інструмент з металевими струнами, що зазвичай називають бандорою». Якщо цитату з англійської хроніки перекласти точніше,

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

то виявиться, що майстер не «винайшов і побудував», а «придумав і зробив» інструмент із дротяними струнами, тобто «винахід» Розе, мабуть, полягав у заміні менш гучних кишкових струн гучнішими дротяними, здатними довше тримати стрій, а також, можливо, він з'єднав їх попарно в хори (6 або 7). Вислів із цитати «який зазвичай називають бандорою» вказує на те, що інструмент «бандора» існував задовго до «винаходу» Розе. М. Преторіус у трактаті «Sintagma musicae» (т. II) умістив зображення бандори, на якому добре помітно досить великий (більший, ніж у лютні) овальний, фестоноподібно вирізаний корпус із пласкою (як у гітарі) задньою декою, та фігурно вирізаними бічними стінками (обечайки), що більше нагадують аналогічні стінки середньовічних іспанських гітар, ніж лютень. Короткий гриф із нанесеними металевими ладками (14) плавно переходить у голівку з кілками, злегка відігнута назад (а не круто, як у лютні), а 14 металевих струн, згрупованих парами в 7 хорів, настроюють однаково в кожному з них.

Отже, бандора XVI ст. **ніяк не могла стати прототипом української бандури**. Передусім це стосувалося морфології корпусу (гітаро-, а не лютнеподібного), форми голівки з кілками, принципу групування струн (хорами), що не властиві ні українській кобзі, ні бандурі.

За своєю будовою українська бандура кінця XIX ст., на думку О. Фамінцина, є «чимось середнім між бандорою і лютнею, позаяк вони є спорідненими між собою інструментами»⁹ (однакова кількість струн, стрій, обсяг звукоряду). На цю подібність вказувало чимало авторів. Атанасіус Кірхер не зауважував значних відмінностей між лютнею та гітарою (*Kircher A. Musurgia Universalis*, с. 476). Я. фон Штелін називає українську бандуру «напівлютнею»¹⁰, а Й. Георгі – «маленькою лютнею». На подібність бандури й лютні вказували в XVIII ст. Ф. Берхгольц та Раковецький [*Prawda Ruska*, 1820–1822, I, с. 18].

Овальний та опуклий з тильного боку корпус бандури був подібний до лютневого, однак наприкінці XVII ст., судячи із зображення, уміщеного в «Азбуковнику» Каріона Істоміна, він був позбавлений фестоноподібних виступів, властивих «бандорі Розе», і мав округлий абрис. Пласкішою, ніж у лютні, була й задня частина корпусу.

Гриф бандури за досить масивного корпусу був досить коротким (за свідченнями К. Лінде, Чарторийського й В. Совінського). Раковецький та Юнгман стверджували, що бандура мала довгу шийку, однак, ці дані не підтверджуються іконографією та зумовлені, очевидно, змішуванням бандури з кобзою (за О. Рігельманом – видом бандури, за Я. Штеліном – балалайкою [мабуть, овального типу. – I. З.]).

Голівка з кілками була або відігнута назад, як у лютні, або розташована в одній площині з грифом і мала фігурне завершення у вигляді «волюта», як у бандури. У давнину на лютнеподібних інструментах лади нав'язували на грифі (ручці), проте на зображенні інструмента з «Азбуковника» К. Істоміна вони відсутні, що свідчить про нелютневий спосіб гри. О. Фамінцин пояснює це неточностями зображення, зважаючи на ту обставину, що на бандурах XIX ст. ладів теж не було. Уплив лютні на бандуру О. Фамінцин виокремлює і в строї бандури, і в назві її струн. Автор не звернув належної уваги на той факт, що на бандурі кількість басових струн і стрій не збігалися зі строєм бандори, а великі розміри резонаторного корпусу останньої давали звучання октавою нижче. На думку О. Фамінцина, назви верхніх струн української бандури (прийми й терції) збігаються з номенклатурою струн давніх англійських та нідерландських лютень XV–XVI ст., а назви чотирьох верхніх нагадують німецькі. Назви частин інструмента вчений пояснює також німецькими запозиченнями.

Абсолютно унікальним явищем української бандури стали приструнки – короткі мелодичні струни, що кріпляться на дейці (верхняку), застосування яких автор називає «винаходом малоросів»¹¹. Їх кількість на інструментах другої половини XVIII–XIX ст. коливалася (від 4 до 13). Приструнки завжди зберігали незмінний стрій, їх ніколи не вкорочували, на противагу до довгих басових струн, хоча на різних інструментах цей стрій був різним (секундовим у лідійському, дорійському, натуральному та гармонічному мінорних звукорядах). Писемні джерела XVIII ст. (Я. фон Штелін, Ф. Берхгольц, Й. Георгі) не могли не містити інформацію про таку прикметну ознаку української бандури, як приструнки, якби вони дійсно існували. Уперше приструнки згадує О. Рігельман у «Літописному описі Малої Русі» (1785), подаючи зображення

ІРИНА ЗІНКІВ. БАНДУРА В ОРГАНОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ОЛЕКСАНДРА ФАМІНЦИНА

козака, що грає на бандурі з приструнками. На цьому інструменті зображено 7 довгих струн, закріплених на круто відігнутій назад голівці, і 4 коротких, розташованих паралельно до довгих і закріплених з правого боку на верхньому краю деки. Спостереження О. Рігельмана підтверджує «Энциклопедический лексикон»¹², де описано бандури двох типів – з 8-ма та 24-ма струнами, при цьому в останньому типі не всі струни натягували вздовж шийки (грифа): принаймні половину з них закріплювали на самому корпусі¹³. Отже, це були бандури із приструнками. У «Старосвітському бандуристі» (1860) М. Закревський також згадує бандуру з «20-ма і більше струнами», характеризуючи її як «рід гітари», тобто інструмент із плоским резонаторним корпусом і, очевидно, з приструнками, адже таку кількість одинарних струн було неможливо розташувати на грифі інструмента. З цього можна зробити висновок, що **вже в 1860-х роках багатострунні бандури із приструнками мали плоский резонаторний корпус**, принаймні набагато плоскіший, ніж тогочасні європейські лютні, струни яких були двохоровими (групувалися парами). О. Фамінцин припускає, що ідею приструнків українці запозичили від західноєвропейських багатострунних складних лютень, частина додаткових струн яких не досягала голівки інструмента, тому їх закріплювали на додатковому грифі менших розмірів. Однак приструнки на українській бандурі завжди кріпили виключно на деці: цей спосіб кріплення типовий давньому лютнеподібному інструментарію іраномовного світу і трапляється також на середньовічних слов'янських лютне- і цитроподібних інструментах (піснєвець, домра).

Іншим джерелом виникнення приструнків на бандурі, за припущенням О. Фамінцина, могли бути російські гусли. «На українській бандурі ми справді бачимо з'єднання воедино двох типів музичних інструментів: струни, розміщені на шийці бандури, через притискання пальцями лівої руки продукують, як на звичайних танбу-ро- або лютнеподібних інструментах, різні тони, а приструнки, що не притискаються пальцями, дають, як струни гусел, постійні, незмінні тони»¹⁴. Імовірність свого геніального припущення (розвиненого згодом К. Вертковим) учений мотивує широким побутуванням гусел в Україні XVIII ст. і навіть у середині XIX ст., проте орга-

нолог не пояснює, яким чином відбулася зміна манери тримання інструмента (з горизонтального положення на вертикальне) та способу звуковидобування. У часи, коли О. Фамінцин писав свою працю, «проміжні інструментальні ланки» ще не могли бути відомі: середньовічні давньослов'янські гусли вертикального тримання були виявлені археологами лише в середині XX ст.¹⁵

У Західній Європі приструнків на лютнеподібних інструментах не було. Вони трапляються лише на єдиному екземплярі теорби з колишньої колекції Ф. Серве, що зберігається в Брюссельській консерваторії, яка, на думку О. Фамінцина, – старопольський або давньоукраїнський торбан, вивезений Ф. Серве свого часу з Росії¹⁶.

Розглядаючи спосіб тримання інструмента та характер гри на ньому, О. Фамінцин посилається на реферат М. Лисенка «Характеристика музичних особливостей дум і пісень у виконанні кобзаря Остапа Вересая»: «грають на бандурі сидячи: при співі інструмент тримають з нахилом, як під час гри на гітарі; при виконанні інструментальних п'єс танцювального типу – виключно вертикально. Лівою рукою виконавець охоплює гриф, притискаючи довгі струни, або ж захищує короткі (малі). Права рука перебирає струни (як великі, так і малі) пальцями, при цьому на вказівний палець кобзар одягає плектр – широке металеве кільце, вище першого суглобу, в яке вставляється виструганий шматок дерева з вербової лози або ліщини («кісточка»)¹⁷. Плектр використовують для видобування сильнішого й різкішого звуку. Інший спосіб гри (за допомогою металевих плектрів) подає проф. Олександр Рубець: бандурист грає на басах великим пальцем правої руки, у той час як на інші чотири одягає металеві «кігті» для захищування приструнків. Микола Гоголь у «Тарасі Бульбі» згадує про «кості, причіплені до пальців старця-бандуриста», які «літали як мухи по струнах», що додатково вказує на плектровий спосіб видобування звуку.

За М. Лисенком¹⁸, до репертуару бандуриста входили історичні думи, пісні духовного, моралістичного змісту (репертуар лірників), гумористичні пісні та танцювальні мелодії. Для відпочинку голосу в проміжках між музичними «періодами» виконавець інсценізував незначні інструментальні інтермедії.

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

Отже, у своїй праці О. Фамінцин уперше зібрав і проаналізував багатющий фактологічний матеріал, що стосується походження лексеми «бандура» та інструментів різних типів, які в різних народів Європи мали споріднені назви – бандора (Англія), бандурія (Іспанія), пандора, мандора (Франція), пандора (Італія), бандура (Україна та Польща), бандурка (Чехія).

О. Фамінцин першим зробив пророче припущення, що іспанська лексема «бандурія» походить від південнослов'янської пандури-бандури і сванетської (грузинської) пандурі, а також від персо-арабського танбура. Однак учений не ставить завдання дослідити шлях міграції цієї лексеми зі Сходу та Східної Європи до Західної (так само, як поширення самого інструмента). Зазначимо, що на західноєвропейському лексичному матеріалі лексема «бандура» не має етимологічних пояснень. Це підтверджується думкою О. Фамінцина про те, що, хоча термін «бандора» потрапив до західноєвропейських словників та хронік (англійських, італійських, іспанських, французьких, німецьких), сам інструмент, раптово з'явившись у Західній Європі, був чужим для західноєвропейських народів і досить швидко був витіснений з ужитку іншими інструментами, а згодом – зовсім зник.

Згадуючи сванетську назву інструмента «пандурі», О. Фамінцин залишив поза увагою осетинський інструмент «фандир», який сучасні лінгвісти пов'язують з лексемою «бандура» і вважають її принесеною на Кавказ та до України скіфами, а не греками¹⁹. Осетини – єдиний етнос Кавказу, що є прямим спадкоємцем скіфів, сарматів та аланів і має спільне з іранцями генетичне коріння.

Таким чином, гіпотеза О. Фамінцина, що ґрунтується на популярній тогочасній теорії запозичень, виглядає дещо апріорною, тому що українська бандура як сформований інструмент українських кобзарів уже з XV ст. входила до складу ансамблів двірцевої музики Польсько-Литовського князівства і, можливо, впливала на польську музичну та літературну традицію не менше, ніж західноєвропейська культура²⁰.

Учений припускає, що прототипом бандури був інструмент «бандора», виготовлений англійським майстром Дж. Розе (1561). Саме «бандора», обійшовши всю Європу, за короткий час стала традиційним інструментом українського народу. На жаль, автор не зміг

пояснити, яким чином англійський інструмент за кілька десятиліть проник до українського (селянського) середовища, прижився в ньому, пустив глибоке коріння і став найпоширенішим інструментом українців (за що згодом зазнав заслуженої критики з боку Г. Хоткевича).

Вказуючи на істотні конструктивні відмінності між українською бандурою та англійською пандорою, автор ґрунтовно не аналізує їх, натомість, як доказ їх спорідненості, наводить свідчення західноєвропейських авторів (Ф. Берхгольц, Й. Георгі, Я. фон Штелін, Й. Беллерман), які зазначають, що бандура своїм округлим корпусом подібна до триструнної балалайки, тобто фактично описують не бандуру, а кобзу. На цю обставину О. Фамінцин не звернув належної уваги. Єдину відмінність між кобзою і бандурою [як досконалішим інструментом. – І. З.] він зауважував у збільшенні кількості струн, не вказуючи на інші розбіжності між ними.

Аналізуючи морфологію бандури, яку вважає лютнеподібним інструментом, О. Фамінцин зазначає, посилаючись на М. Лисенка, що особливою ознакою бандури є наявність приструнків, що є суто українським винаходом. Джерело їх походження автор також бачить у західноєвропейській багатострунній лютні доби бароко – бандорі, частину струн якої, нижче голівки, закріплювали на широкій частині грифа²¹.

Важливість гіпотези О. Фамінцина про гібридність цього інструмента (зокрема, запозичення бандурою від цитроподібних гусел способу звуковидобування) була визнана в XX ст. російським органіологом Костянтином Вертковим. Підтверджується вона також сучасними археологічними знахідками середньовічних слов'янських гусел вертикального способу тримання, що стали тією з'єднувальною ланкою, яка підтвердила пророчу здогадку вченого²².

¹ Фаминцын А. Домра и сродные ей инструменты русского народа // Скоморохи на Руси. – С.Пб.: Алетейя, 1995. – С. 442.

² Там само. – С. 442, 443.

³ Там само. – С. 429.

⁴ Там само.

⁵ Там само. – С. 430.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Белза И. История польской музыки. – М.: Л.: Музгиз, 1957. – Т. 1. – С. 85.

⁹ Фаминцын А. Домра и сродные ей инструменты русского народа. – С. 442.

ІРИНА ЗІНКІВ. БАНДУРА В ОРГАНОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ОЛЕКСАНДРА ФАМІНЦИНА

¹⁰ Штетлин Я. фон. Известия о музыке в России // Музыкальное наследство. Сб. ст. и мат. / Ред. М. Иванов-Борецкий. – М.: Огиз-Музгиз, 1935. – Вып. 1. – С. 176.

¹¹ Фаминцын А. Домра и сродные ей инструменты русского народа. – С. 470.

¹² Там само. – С. 477.

¹³ Там само. – С. 470.

¹⁴ Там само. – С. 471.

¹⁵ Зінків І. Нові аспекти дослідження середньовічних слов'янських гусел вертикального тримання // Українське мистецтвознавство. – 2005. – Вип. 5. – С. 41–46.

¹⁶ Фаминцын А. Домра и сродные ей инструменты русского народа. – С. 472.

¹⁷ Лисенко М. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря

Вересая. – К.: Муз. Україна, 1978. – С. 19.

¹⁸ Там само. – С. 47.

¹⁹ Абаев В. Скифо-европейские изоглоссы: на стыке Востока и Запада. – М.: Наука, 1965. – С. 67.

²⁰ Грица С. Мелос української народної епіки. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 194, 195.

²¹ Кобзу О. Фаминцин трактує як лютнеподібний інструмент, що має два різновиди – лютне- і танбуроподібний (цією термінологією російська сучасна органологія користується дотепер на противагу до загальноприйнятого в європейській органології означення – коротко- та довгошийкові лютні).

²² Зінків І. Нові аспекти дослідження... – С. 41–46.

Стаття «Бандура в органологічній концепції А. Фаминцина» посвячена изучению функціонування бандури в органологічній концепції видаючогося російського етнолога, основателя класическої російської органологіческої школи Александра Сергеевича Фаминцина, изложенной в труде «Домра и сродные с нею инструменты русского народа» (1891). Исторический подход ученого к изучению народного инструментария стал методологическим базисом в развитии украинской и русской (классической и современной) органологии.

Ключевые слова: бандура, народний музикальний інструментарій, органологія.